

„TAIP BAIGĖSI MANO GYVENIMAS“: BENAMIŲ VYRŲ REKONSTRUOTI GYVENIMO NARATYVAI SOCIALINIO DARBO PRAKTIKOS KONTEKSTE

DOVILĖ ZOVĖ

KAUNO MIESTO SOCIALINIŲ PASLAUGŲ CENTRAS

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiamas kokybinis tyrimas, kuriame analizuojamas tapimo benamiu socialinio proceso konstravimas, remiantis benamystę išgyvenančių asmenų subjektyviomis patirtimis. Tapimas benamiu yra ilgą laiką besiformuojantis ir dinamiškas procesas, identifikuojamas įvairiuose amžiaus tarpsniuose ir konstruojamas remiantis individualiais išgyventais gyvenimo įvykiais bei glaudžiai siejasi su tapatybės pokyčiais. Benamystę išgyvenantys vyrai konstruoja subjektyviai reflektuotą tapatybės kelią, remdamiesi laiko dimensija, apibrėždami įvykius, kurie turėjo įtakos jų tapatybės suvokimui įvairiuose jų gyvenimo tarpsniuose.

Reikšminiai žodžiai: benamystė, benamis, socialinė tapatybė, stereotipai, socialinis konstravimas, gyvenimo istorija, naratyvas.

IVADAS

Šiuolaikinėje visuomenėje benamystė – vis labiau plintanti socialinė problema, kuri sukelia pražūtingas pasekmes (Hastings, 2020). Benamystės reiškinys pirmiausia yra suvokiamas kaip įvykis arba įvykių seka, kai žmogus praranda būstą. Visuomenėje benamystė dažnai suvokiama kaip individuali problema, priklausanti nuo asmens priimamų sprendimų ir gyvenimo būdo. Benamystė – pasaulinė našta, izoliuojanti ir visa griauianti patirtis, kurią išgyvenant kyla pavojus asmens saugumui (Thiyagarajan ir kt., 2018). Tai – daugialypis procesas, kuris apima ne

tik gyvenamosios vietos, stogo virš galvos bei pastogės trūkumą, bet ir nepriteklių fiziologiniu, emociniu, teoriniu, ontologiniu ir dvasiniu aspektais (Somerville, 1992, 2013). Pažodinis „benamystės“ apibrėžimas yra gana siauras, juo charakterizuojami tik neapsaugoti asmenys, gyvenantys gatvėse, apleistuose pastatuose, transporto priemonėse arba parkuose (Hastings, 2020). Remiantis atliktais tyrimais, priežastys, nulemiančios benamystę, yra sudėtingos, susijusios su individualiais ir struktūriniais rizikos veiksniais (Belcher ir DeForge, 2012).

Tapimas benamiu – kompleksiškas procesas, pažeidžiantis individualios tapatybės ir autonomijos jausmą, ne tik apimantis būsto ir gyvenamosios vietos praradimą, bet ir lygiagrečiai pažeidžiantis asmens tapatumo, savivertės ir sumažėjusios kompetencijos jausmą. Visa tai apibrėžia benamio tapatybę (Preece ir Garratt, 2020), kuri yra socialiai sukonstruota per įvairiausių diskursus ir į kurią įeina įvairiausių stereotipų junginys. Asmenybės tapatumą, savivertę ir sumažėjusios kompetencijos jausmą benamystėje menkina visuomenės požiūris, stereotipai ir socialinė stigma. Gilus benamystę išgyvenančių asmenų tikrojo „aš“ praradimo jausmas kelia dvasinį iššūkį, jiems siekiant apibrėžti savo egzistavimą visuomenėje (McCarthy, 2013).

Šio straipsnio tikslas – atskleisti tapimo benamiu procesą, remiantis vyrų rekonstruotais gyvenimo pasakojimais. Tapimo benamiu proceso suvokimas leis suprasti, kokie išgyventi kritiniai gyvenimo įvykiai, veikiami socialinių, ekonominių, politinių ir individualių rizikos veiksnių bei aktyviai tarpusavyje sąveikaudami, turėjo įtakos atsiradimui benamystėje ir kaip paveikė subjektyvios tapatybės suvokimą. Siekiant atskleisti ir interpretuoti tyrimo objektą, remiamasi socialinio konstrukcionizmo ir maskulinizmo teorijomis.

TAPIMO BENAMIU SOCIALINIO PROCESO KONSTRAVIMAS

Benamiai – tai viena pažeidžiamiausių ir labiausiai atskirtų patiriančių asmenų grupių (Thiyagarajan ir kt., 2018). Kiekvienas asmuo, tapdamas benamiu, patiria įtemptų gyvenimo įvykių ir įvairių sunkumų (Peressini,

2009). Pastaruoju metu benamystės tyrimuose benamystės procesas bei tapimo benamiu priežastys įvardijamos dviem konkuruojančiomis metaforomis – „karjera“ ir „kelias“ (Chamberlain ir Johnson, 2013). Pasak autorių, benamių „karjeros“ metafora vartojama siekiant nustatyti tapimo benamiu proceso pereinamuosius etapus. Benamių „kelio“ metafora vartojama siekiant nustatyti rizikos veiksnius, susijusius su benamystės priežastimis (McCulloch, 2015), bei norint atkreipti dėmesį į benamių biografinės tapatybės ir materialinių aplinkybių pokyčius (Chamberlain ir Johnson, 2013). Šie benamystės suvokimo metodai leidžia suprasti kelią į benamystę, per ją ir iš jos. Benamystė turi būti suvokiama kaip procesas, o ne tik kaip rezultatas (McCulloch, 2015).

Benamystės keliai ir tapimo benamiu procesas analizuojami iš socialinio konstrukcionizmo perspektyvos, daugiausiai dėmesio skiriant reikšmėms, kurias asmenys konstruoja per benamystės ir būsto neturėjimo patirtį (Fowler ir kt., 2019). Mayock, O’Sullivanas ir Corr (2011) remiasi socialinio konstrukcionizmo teorijos nuostata, kad žmonės savo gyvenimą konstruoja per socialines sąveikas su kitais žmonėmis. Kasdienio gyvenimo tikrovė yra savaime suprantama, subjektyviai prasminga ir objektyvizuota (Berger ir Luckmann, 1999). Benamystę sukeliantys rizikos veiksniai ir sąveikaujančios priežastys suvokiamos kaip realaus gyvenimo įvykis, patirtas pasaulis, tačiau mūsų supratimui apie šias patirtis tarpininkauja socialiai sukonstruotos žinios (McCulloch, 2015).

Keliai į benamystę, pasak Belcherio ir DeForge’o (2012), yra sudėtingi, nulemti individualių ir struktūrinių įvykių. Benamystės keliai, pasak Anderson (2001), turi būti suvokiami kaip asmenų gyvenamojo būsto karjeros dimensija. Paprasčiausia gyvenamojo būsto karjera yra gyvenimas viename būste visą gyvenimą. Vis dėlto žmonės patiria įvairiausias būsto situacijas, kurios susijusios su individualiais gyvenimo įvykiais, tokiais kaip namų likvidavimas ir formavimas, užimtumas, susijęs su gyvenamosios vietos pakeitimu, būsto tipas ir kokybė. Be šių veiksmų, benamystės keliai gali atspindėti ir kitus problemiškus gyvenimo įvykius, susijusius su paramos ir priežiūros poreikiais. Tačiau Somerville’is (2013) teigia, kad benamystėje vyrauja daugialypiškumas, todėl interpretuojant benamystės kelius svarbu atsižvelgti į konkretaus asmens

gyvenimo įvykių istoriją ir vyraujančius diskursus, kurie juos formuoja. Vis dėlto benamystės keliai turi būti suvokiami ir kaip rizikos veiksniai. Mokslinėje literatūroje Kostiainen (2015) išskiria plačias rizikos veiksmų grupes, kurios didina tikimybę tapti benamiu: tai – struktūriniai procesai, instituciniai procesai, santykiai ir asmeniniai veiksniai.

Individualios priežastys:

- asmeniniai veiksniai: šeimos namų palikimas, santykiai šeimoje (smurtas, netoleruotinas elgesys), santykių nutrūkimas arba iširimasis, skrybros arba mirtis;
- santykiais grindžiami veiksniai: ligos epizodai (neįgalumas, ilgalaikė liga, psichinės sveikatos sutrikimai), išsilavinimo trūkumas arba turimas žemas išsilavinimas, padidėjęs piktnaudžiavimas priklausomybę sukeliančiomis medžiagomis (alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas, azartiniai lošimai) ir paramos trūkumas.

Struktūrinės priežastys:

- struktūriniai ir ekonominiai veiksniai: ekonominiai procesai (skurdas, nedarbas, išiskolinimai), būsto rinkos procesai, susiję su gyvenamosios vietos praradimu arba darbo vietos pakeitimu, socialinė apsauga ir gerovė, imigracija ir pilietybė;
- instituciniai veiksniai: prieinamų paslaugų ir tinkamos paramos trūkumas, gyvenimas institucijose (kalėjimas, ilgalaikė hospitalizacija, institucinė globa ir vaikų priežiūra).

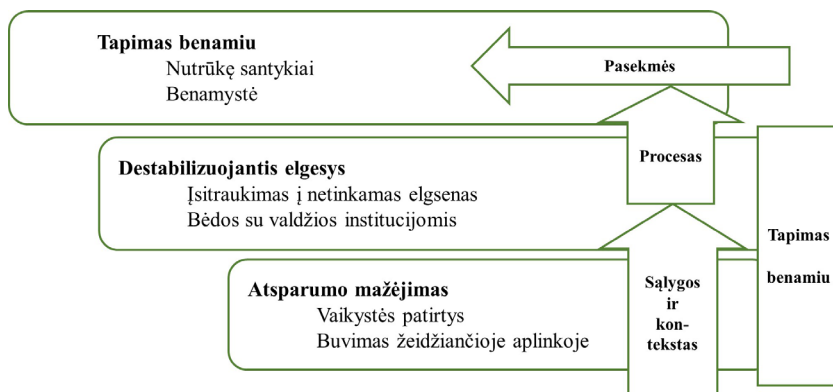
Paskutinius kelis dešimtmečius, siekiant pradėti formuoti naujas teorines ir empirines diskusijas apie benamystę, išryškinama „naujosios ortodoksijos“ (angl. *new orthodoxy*) sąvoka. Remiantis naujosios ortodoksijos teorine prieiga, benamystės procesas suvokiamas kaip individualių ir struktūrinių veiksmų sąveika. Struktūriniai veiksniai sukuria benamystės sąlygas, o individualūs veiksniai nulemia tikimybę tapti benamiu (Somerville, 2013). Pasak Pleace'o (2016), naudojant naujosios ortodoksijos prieigą, struktūriniai veiksniai nurodo būsto ir darbo rinkų veikimą, kultūrinius ir politinius veiksmus, kurie prisideda prie nelygybės (rasizmo, seksizmo) ir kitų stigmatizacijos formų, gerovės, visuomenės sveikatos ir socialinio būsto sistemų veikimą. Individualūs veiksniai būna sutelkti į poreikius, ypatybes, patirtį ir elgesį. Anot

Johnsonso ir kt. (2019), pripažįstama, kad struktūrinės ir individualios savybės, sąveikaudamos tarpusavyje, gali sukelti benamystę, tačiau taip pat pripažįstama, kad tapimo benamiu procesui įtaką daro socialinių ir ekonominių struktūrų sąveika.

Tapimas benamiu – ilgą laiką besiformuojantis ir progresuojantis procesas, prasidedantis vaikystėje ir pasireiškiantis suaugus, kuriam būdingas asmeninių išteklių, reikalingų sėkmingai prisitaikyti visuomenėje, praradimas. Benamystės patirtis nuo jaunystės apima daugybę neigiamų išgyvenimų ir streso veiksnių (Fry ir kt., 2017). Šiuo atveju pagrindinį vaidmenį atlieka šeimos diskursas kaip veiksnys, apimantis jaunų žmonių ir tėvų teigiamas elgesio normas šeimoje, o šių normų pažeidimas sukelia konfliktų ir atneša neigiamų patirčių (Clapham, 2003). Asmenys, susidūrę su neigiamomis socialinėmis sąlygomis ankstyvame amžiuje, yra mažiau linkę sėkmingai prisitaikyti (Fry ir kt., 2017). Neigiama vaikystės patirtis apima fizinę, seksualinę ir emocinę prievartą, nepriežiūrą, disfunkcinę šeimos aplinką ir nestabilią šeimos struktūrą, o tai glaudžiai siejasi su vėlesniais asmens biologiniais, psichologiniais bei socialiniais veiksniais ir gali turėti neigiamos įtakos daugybei gyvenimo sričių (Patterson ir kt., 2015). Fry ir kt. (2017), taip pat Mabhala ir kt. (2017) pateikia socialinį tapimo benamiu paaiškinimą: laipsniškai mažėja asmens atsparumas, o tai sukelia neigiami jo gyvenimo įvykiai. Autoriai išskiria šiuos tapimo benamiu etapus:

- Augimas žalojančioje aplinkoje. Patirta bei išgyventa rezonansinė vaikystės patirtis ir žala, turėjusi neigiamos įtakos gebėjimui įsitraukti į švietimo sistemą, įgyti profesinį išsilavinimą ir išlaikyti pastovią darbo vietą, tinkamai pasirinkti bei palaikyti socialinius ryšius.
- Įsitraukimas į nusikalstamas veikas; priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimas ir įsitraukimas į nusikalstamas veikas. Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimas laikomas pagrindine santykių su šeima ir artimaisiais žlugimo priežastimi. Priklausomybė nuo alkoholio sukelia finansinių problemų, nulemia nesaugaus prisirišimo formavimąsi, sukelia užimtumo bei nedarbo problemų. Įsitraukimas į nusikalstamas veikas apima netinkamas elgsenas bei savęs žalojimą, mobilumą tarp įstaigų ir gatvės gyvenimo.

- Problemos su teisėsauga. Nors tapimo benamiu procesas prasideda dar vaikystėje, akivaizdžiai ir atvirai matomas jis pasidaro sulaukus teisėto amžiaus. Asmuo, sulaukęs 16 metų, įgyja teises galias palikti tėvų namus ir savarankiškai priimti sprendimus. Dažniausiai po to išitraukiama į nusikalstamas veikas: įvykdoma vagysčių, įsilaužimų ir įgyjama teistumų.
- Paskutinis tapimo benamiu proceso etapas yra visiškas santykių su šeima ir artimaisiais žlugimas, kurį nulemia išitraukimas į netinkamas elgsenas ir problemos su teisėsauga. Šiame etape rizikos veiksniais laikomi neigiamas elgesys, nusikalstamos veikos ir skrybos.

1 PAV. TAPIMO BENAMIU PROCESO SOCIALINIS AIŠKINIMAS,
REMiantis FRY IR KT. (2017)

Chamberlainas ir Johnsonas (2013) teigia, kad benamystę išgyvenantys asmenys palaipsniui prisitaiko prie benamystės kaip gyvenimo būdo, kurdami socialinius tinklus ir mokydami išgyvenimo strategijų. Anot autorių, asmenys, kurie išgyvena būsto krizę, patiria šeimos suskaidymą, vengia save identifikuoti kaip benamius, priimti benamio statusą ir siekia išvengti santykių su kitais benamiais.

Apibendrinant galima teigti, kad tapimas benamiu yra dinamiškas ir socialine sąveika grindžiamas progresuojantis procesas. Jis analizuojamas remiantis benamystės „kelio“ metafora, kuria nusakomos tapimo

benamiu priežastys, ir „karjeros“ metafora, kurią pasitelkiant analizuojami tapimo benamiu proceso pereinamieji etapai. Pastebėta, kad tiek tapimo benamiu priežastys, tiek pats procesas yra nulemtas individualių ir struktūrinių veiksnių sąveikos.

BENAMYSTĘ IŠGYVENANČIŲ ASMENŲ „AŠ“ TAPATUMO SOCIALINIS KONSTRAVIMAS

Tapatumas – pagrindinis subjektyvios tikrovės elementas, kurio ryšys su visuomene yra dialektinis, formuojamas ir palaikomas per socialinius procesus bei sąveikoje su individualiomis savybėmis, šeimos dinamika, istoriniais veiksniais, socialiniais ir politiniais procesais (Berger ir Luckmann, 1999; Tatum, 2000). Tapatybė yra savęs suvokimas kitų asmenų atžvilgiu, konstruojama per kognityvinius, materialinius ir sensorinius procesus (Preece ir Garratt, 2020).

Tapatumas nėra vertinamas kaip vienas elementas, jis yra trijų tipų: socialinė tapatybė, asmeninė tapatybė ir savivoka. Socialinę tapatybę asmenys suteikia kitiems pagal individo išvaizdą arba elgesį tam tikroje situacijoje. Asmeninė tapatybė vertinama kaip prasmės priskyrimas ir suteikimas sau, bendraujant su kitais. Savivoka yra visapusiškas savęs įvaizdis (Parsell, 2018). Tapatumas daugiausia nėra biologiškai fiksuotas. Save suvokti imama siekiant jausti priklausymą socialiniam pasauliui, kuris sukuria „aš“ jausmą (Itulua-Abumere, 2013). „Aš“ samprata žymi reikšmes, mintis, jausmus, kurie sudaro „aš“ kaip unikalų objektą patį savaime. „Aš“ konstrukta valdo daugybę tapatybių, kurios yra skirtingos ir kurias konstruoja biografija bei socialinė benamystės padėtis. Asmenys, suvokdami kitų mintis apie savo išvaizdą, veiksmus ir charakterį, formuoja idėjas apie savo „aš“, kurios paskui sukelia įvairius jausmus ir emocijas (McCarthy, 2013).

Benamio tapatybė konstruojama siekiant, kad ji taptų diskurso objektu, o ne patirties subjektu. Terminas „benamių tapatybė“ sukonstruotas įvairiausiuose diskursuose, į jį įeina įvairiausių stereotipų junginys. Nors pats savaime neturi objektyvaus pagrindo, jis daro įtaką suvokimui ir turi neigiamų pasekmių benamystę išgyvenančių asmenų

savarankiškumo jausmui. Tokioje praktikoje benamio tapatybė tampa pagrindiniu asmens charakterio bruožu, kuris nustelbia visas kitas tapatybės kryptis (*ibid.*).

Benamio tapatumas reiškia savęs suvokimą kaip benamio (Parker ir kt., 2016). Benamystėje žmogus praranda ne tik namus, bet ir tapatumą, savivertę bei asmeninės kompetencijos jausmą (Boydell ir kt., 2000). Benamiai susiduria su gilia tapatybės dilema, nes, kaip ir dauguma žmonių, siekia išlaikyti stabilų ir teigiamą požiūrį į save, tačiau tai blokuoja šiurkštus gyvenimo būdas (Osborne, 2002). Benamystėje teigiamam savęs pristatymui ir patiriamo skurdo maskavimui įtakos turi finansinių išteklių stoka (Parker ir kt., 2016). Visuomenėje tvarkinga apranga bei išvaizda suponuoja teigiamą požiūrį į asmenį. Dėl finansinių ir socialinių išteklių trūkumo benamiai negali pasirinkti tinkamą, švarią aprangą bei išvaizdą. Nepatenkintas teigiamos savivokos poreikis silpnina savivertę, žmogus jaučiasi nevertas meilės, palaikymo, jaučia baimę, atstūmimą, palaikymo stoką (Perese, 2007).

Sumažinti patiriamą gėdą ir kaltę dėl benamystės gali teigiamai vertinamos ir socialiai suvokiamos tapatybės reikšmės, kurios išryškina asmenines savybes, pageidaujamas visuomenėje. Teigiamos benamio tapatybės reikšmės turi įtakos savivertei, savigarbai ir skatina asmeninę kompetenciją. Vaidmenys visuomenėje suteikia gyvenimo tikslą, o galimybė patenkinti kiekvienam vaidmeniui keliamus lūkesčius sukuria vaidmens tapatybę. Sukauptos vaidmens tapatybės reikšmės siejamos su padidėjusiu savigarbos, savivertės ir savasties jausmu (*ibid.*). Siekdami išblukinti neigiamą benamio tapatybę ir patenkinti bei išsaugoti teigiamą savivertės, savigarbos ir savasties jausmą, benamystę išgyvenantys vyrai save įvardija kaip vertinamus grupės narius: veteranus, religinių bendruomenių narius ir kt. Teigiamos benamio tapatybės reikšmės – savęs vaizdavimas kaip sąžiningo, malonaus ir darbštaus asmens – gali neutralizuoti kai kuriuos neigiamus benamystės reiškinius ir stigmą, skatinti bendrą ir visapusišką savęs vertinimą kaip garbingo ir vertingo asmens. Taigi benamių tapatybė, sukonstruota kaip asmens tapatybė, yra nukreipta į teigiamas asmens savybes, į buvimą kažkuo kitu arba susitapatinimą su kitais. Be to, teigiamos tapatybės reikšmės gali sumažinti

susvetinėjimo ir bejėgiškumo jausmą, kuris slopina gebėjimą pasiekti tikslus ir patenkinti poreikius (Parker ir kt., 2016).

Integruoti savo praeitį, dabartį ir ateitį į darnų ir vientisą „aš“ suvokimą nėra lengva. Šis suvokimas pradeda formuotis vaikystėje ir formuojasi visą gyvenimą. Tam tikri mūsų tapatybės bruožai įvairiais gyvenimo momentais skiriasi (Tatum, 2000). Jaučiama tapatybė yra subjektyvi ir reflekttyvi materija, kurią turi pajusti asmuo, kurio tapatybė yra ginčijama. Žmonės paprastai nesuvokia jaučiamos tapatybės kaip autentiškos (Boydell ir kt., 2000). Autoriai, atlikdami tapatybės „aš“ tyrimą, nustatė, kad benamiai stengiasi vertinti gyvenimą ir save, bei išskyrė šiuos tapatumus:

- *Praeities aš.* Šį tapatumą benamiai apibrėžia dviem lygmenimis: nuolatinės gyvenamosios vietos nebuvimas, kuris susijęs su teisėtos tapatybės neturėjimu bei ribotomis galimybėmis, ir psichologinis poveikis prarandant tapatumo jausmą. Išryškinamas didžiavimasis ankstesne tapatybe dėl atliktų darbų, pasiekimų, išsilavinimo ir atliktų vaidmenų.
- *Dabarties aš.* Šį tapatumą benamiai siekia apibrėžti teigiamais būdvardžiais: sąžiningi, malonūs, galintys mylėti, moralūs, draugiški, stiprūs, darbštūs, išradingi, nepriklausomi, dosnūs, išdidūs. Pastebėta, kad asmenys, patyrę benamystę neseniai, dabartinį save apibrėžia tokius, kokie jie nebuvo: smurtauojantys, klastingi, silpni, bejėgiai ir purvini. Šiam tapatumui būdingas intravertiškas „aš“, kaip adaptyvi įveikos strategija, siekiant išvengti konflikto su kitais ir viską laikyti savyje. Chroniškai benamiai linkę menkinti bei neigiamai vertinti save, teigdami esą nepatikimi, neatsakingi, pasižymintys nepageidaujamu elgesiu.
- *Nuvertėjęs aš.* Šiam tapatumui būdingas socialinis diskomfortas ir benamystės stigmatizavimas. Marginalumą benamiai sprendžia piktnaudžiaudami alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis. Dėl silpnų socialinių tinklų jie gauna ribotą praktinę ir emocinę paramą, jiems gresia socialinė izoliacija ir susvetimėjimas. Sąveika su kitais benamiais sustiprina nuvertėjusio „aš“ jausmą. Vengimas atskleisti tapatybės statusą siejamas su tapatybės kontrole.

- *Įveikos mechanizmas – tapatybės hierarchija.* Šiam mechanizmui būdingas atsiskyrimas nuo kitų benamių išsižadant neigiamų tapatybių: blogas, tinginys, neproduktyvus, nemotyvuotas keisti savo situaciją. Vyrauja teigiamas savęs pristatymas kitų benamių atžvilgiu, dichotomija „mes – jie“.

- *Ateities aš.* Ateities tapatybės transformacijos, rekonstruotos savasties sampratos yra nukreiptos į individualius gebėjimus ir gerovės skatinimą. Pageidaujamos tapatybės simbolizuoja prielaidas, viltis, norus ir ateities planus, kurie benamystėje nėra realūs, bet konstruojami kaip ateities „aš“ vizija. Benamystės patirtis suvokiama iš tokios perspektyvos: „Kelias į sėkmę yra nutiestas nesėkmėmis.“

Benamystė pakeičia asmenų gyvenimus, planus bei tapatybę. Boydell ir kt. (2000) pažymi, kad benamiai labiau vertina praeities tapatybes, nuvertina dabartines ir kuria save orientuodamiesi į ateitį.

Apibendrinant benamių „aš“ tapatumo socialinį konstruktą, galima teigti, kad tapatumas – neišvengiamas kasdienės subjektyvios tikrovės elementas, kuris daugiausia nėra biologiškai fiksuotas ir yra įgyvendinamas kognityviniais, materialiniais ir sensoriniais procesais. Tapatumas socialiai konstruojamas per sąveikas su kitais individais, socializacijos procesus. Tapatumo elementas – savastis, visapusiškas savęs įvaizdis. Savivoka socialiniame pasaulyje sukuria „aš“ jausmą. „Aš“ yra unikalus objektas pats savaime, išmoktas ir nulemtas išorinės socialinės sąveikos, reflektiviai suvokiamas ir valdomas daugybės tapatybių. Benamių tapatybė apibrėžiama kaip aktyvi ir subjektyvi, nukreipta į teigiamas asmenines savybes.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimas atliktas 2021 m., siekiant atskleisti, kaip benamystę išgyvenantys vyrai konstruoja namų netekimo ir tapimo benamiais priežastis, įvardija šių priežasčių atsiradimo ir pasireiškimo būdus tam tikrais gyvenimo tarpsniais. Tyrimo objektui atskleisti pasirinktas kokybinio tyrimo tipas. Anot Tidikio (2003), kokybiniai tyrimai yra atviri, jiems netaikomi griežti imties reikalavimai. Šio tyrimo metu gaunama daug išsamesnės, gilesnės

ir platesnės informacijos apie tiriamą reiškinį. Atliktas kokybinis tyrimas padeda kiek kitaip pažiūrėti į tapimo benamiu procesą – išryškinti ne kaip pavienės priežastis turintį reiškinį, o kaip ilgalaikį ir progresuojantį procesą, kuris prasideda įvairiuose amžiaus tarpsniuose ir aktyviai reiškiasi suaugus per fizinį ir psichinį virsmą benamiu.

Tyrimo taikytas duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu, kurio metu pereitos bendros temos, naudota laiko dimensija ir orientuotasi į esminius gyvenimo pokyčių etapus (Malinauskas ir Mozerytė, 2011). Interviu metu buvo aktyviai klausinėjama, gilinamasi į problemą ir pateikiama atvirų klausimų. Kad būtų lengviau palaikyti pokalbio kryptį ir surinkti tikslesnę informaciją nagrinėjama tema, prieš interviu tyrėja išskyrė šešias pagrindines temas ir pagal jas parengė atvirus klausimus, taip pat tyrimo metu uždavė naujų klausimų. Interviu klausimai buvo konstruojami taip, kad tyrimo dalyvių pasakojimas atspindėtų laiko dimensiją, todėl pirmiausia buvo klausama apie vaikystę ir taip pereinama prie esamos situacijos. Tyrimo dalyviams buvo užduodami šie pagrindiniai 6 klausimai:

- Prisiminkite ir papasakokite, kokia buvo jūsų vaikystė.
- Papasakokite, kokia buvo jūsų paauglystė.
- Papasakokite apie perėjimą į suaugusio asmens laikotarpį, koks jis buvo, kokį jį prisimenate.
- Prisiminkite ir papasakokite, kas lėmė, kad tapote benamiu.
- Kaip pasikeitė jūsų tapatumas tapus benamiu?
- Kokias išgyvenimo strategijas taikote, siekdami išgyventi benamystėje?

Remiantis patogiosios atrankos būdu, benamystę išgyvenantys asmenys buvo pasirenkami iš lengviausiai pasiekiamų organizacijų, kuriose jie gauna socialines paslaugas. Tyrimas atliktas viename iš Lietuvos didmiesčių paskelbto visuotinio karantino metu. Tyrimo dalyvavo 6 benamystę išgyvenantys asmenys, kurie buvo skirtingų amžiaus grupių – nuo 41 iki 64 metų amžiaus bei turi skirtingos gyvenimo benamystėje patirties – nuo 1 iki 15 metų.

Tyrimo duomenys analizuoti taikant naratyvinės analizės metodą. Naratyvas – tai sukurtas tyrimo dalyvio pasakojimas. Pagrindinė

naratyvo metodikos charakteristika – tyrimo dalyvio pasakojimas apie patyrimus, išgyvenimus, kurie yra susiję su tyrėją dominančiais gyvenimo įvykiais (Rupšienė, 2007). Biografinio tyrimo tipas „gyvenimo istorija“ – tai pristatomas ir aprašomas tyrimo dalyvio gyvenimas, tai, kaip tam tikrais gyvenimo momentais atsispindi kultūros temos, visuomeninio gyvenimo ypatumai, asmeninės aktualijos, socialinės istorijos ir panašiai (Bitinas ir kt., 2008). Gyvenimo istorijos – pagrindinis naratyvinio tyrimo žanras – naudojamos siekiant suprasti individualius išgyvenimus ir vaidmenis, kuriuos individas atlieka visuomenėje. Naratyvinio interviu tikslas – išsiaiškinti pašnekovų rekonstruotas sąsajas tarp įvykių ir kontekstų. Dėmesys nukreipiamas sužadinti tyrimo dalyvio perspektyvą, kuri išryškėja tyrimo dalyviui pasakojant savo gyvenimo istoriją (Bryman, 2016). Naratyvinio tyrimo duomenys buvo analizuojami remiantis Malinausko ir Mozerytės (2011), Chapman (1994, cit. iš Partis, 2003) aprašytais naratyvinio interviu analizės etapais:

1. Pasakojimas perrašytas ir redukuotas. Siekta suprasti, kaip yra sukonstruoti naratyvai, suskaidant juos į pagrindines temas ir potemes, kurios yra susijusios su tyrimo tikslu ir uždaviniais.

2. Išryškintos skirtingos istorijos buvo rekonstruotos į sąryšingus naratyvus. Kiekvienas interviu suskaidytas į gyvenimo įvykius bei išgyvenimus. Ieškota, kokios daugialypės istorijos sudaro pasakojimo lauką, ir jos analizuotos remiantis Clandinin ir Connelly'io (2000), Malinausko ir Mozerytės (2011) aprašytais trimis pagrindiniais kriterijais, pagal kuriuos atskleidžiamos tokios išgyvenimų reikšmės: „pasakojimo laukas“ (angl. *plot*), „pasakotojo pozicija“ (angl. *focalization*), „laiko dimensija“ ir „socialinis kontekstas“. Šiame etape svarbu pateikti pasakojimą iš laiko dimensijos. Nuoseklus istorijos pateikimas įvykius dėliojant iš laiko perspektyvos nuo praeities iki dabarties skaitytojiui leidžia lengviau suprasti tekstą.

3. Paskutiniame analizės etape buvo sudaryti trys rekonstruoti sąryšingi, tarpusavyje susiję naratyvai, kurie turi teorinį pagrindą ir kuriuose faktai pateikiami chronologine tvarka ir pagal temas.

1 LENTELĖ. BENAMYSTĘ IŠGYVENANČIŲ VYRŲ CHARAKTERISTIKOS

Vardas	Amžius	Laikotarpis benamys- tėje	Socialinių paslaugų pobūdis	Apibūdinimas	Interviu trukmė
Egidijus	64 m.	1 metai	Laikino apgyven- dinimo paslauga	Darbingo amžiaus, nie- kur nedirbantis. Apie priklausomybes nutyli. Santykių su šeima ne- palaiko.	35:00 min.
Arvydas	61 m.	3 metai	Laikino apgyven- dinimo paslauga	Darbingo amžiaus, dir- bantis, priklausomybės nuo alkoholio neturi. Šeimos nesukūrė.	54:55:39 min.
Vytautas	61 m.	15 metų	Laikino apgyven- dinimo paslauga	Darbingo amžiaus, niekur nedirbantis, apie priklausomybes nutyli. Santykių su šeima ne- palaiko.	1:05:45 min.
Mindaugas	41 m.	3 metai	Benamių dienos centro pa- slauga	Darbingo amžiaus, niekur nedirbantis, turi priklausomybę nuo alkoholio, patirties įkali- nimo įstaigoje. Santykių su šeima nepalaiko.	1:16:32 min.
Edgaras	51 m.	5 metai	Benamių dienos centro pa- slauga	Darbingo amžiaus, niekur nedirbantis, turi priklausomybę nuo alkoholio, patirties įkali- nimo įstaigoje. Santykių su šeima nepalaiko.	1:05:15 min.
Martynas	52 m.	5 metai	Laikino apgyven- dinimo paslauga	Darbingo amžiaus, niekur nedirbantis, turi priklausomybę nuo alkoholio, patirties įkali- nimo įstaigoje. Turi ne- galią. Santykių su šeima nepalaiko.	1:34:30 min.

Tyrėjas papasakotą istoriją suskaido į segmentus, siekdamas suvokti juose slypinčias prasmes. Remiantis holistiniu požiūriu, dar kartą atidžiai peržiūrima visa rekonstruota gyvenimo istorija chronologine

tvarka ir aprašoma, remiantis teorinėmis žiniomis, išryškinant laiko dimensiją, pasakotojo poziciją ir socialinį-kultūrinį kontekstą. Pristatant tyrimo rezultatus vartojamos „emic“ sąvokos, kuriomis siekiama perteikti tyrimo dalyvių mintis, jiems kalbant apie išgyvenimus ir patyrimus (Gončiarova ir Ivanauskienė, 2013). Tyrimo rezultatų dalyje naudojamos interviu ištraukos jautrioms benamių vyrų patirtims išryškinti.

Vadovaujantis tyrimo etikos principais, visi minimi benamystę išgyvenantys asmenys sutiko savanoriškai dalyvauti tyrime. Prieš interviu pradžią kiekvienam individualiai buvo pristatyta tyrimo tema, tikslas ir uždaviniai, buvo pasiūlyta susipažinti su keliamais tyrimo klausimais; trys dalyviai išreiškė norą susipažinti su minėtais klausimais, jiems buvo suteikta laiko tam padaryti, klausimams apmąstyti. Du tyrimo dalyviai, susipažinę su interviu klausimais, uždavė su jais susijusių papildomų klausimų.

TYRIMO REZULTATAI

TAPIMO BENAMIU PROCESO KONSTRAVIMAS: „VA TUO IR BAIGĖSI MANO GYVENIMO DALIS“

Analizuojant ir rekonstruojant tyrimo duomenis, sudaryti šeši tapimo benamiu proceso naratyvai ir gyvenimo istorijos apie tapimą benamiu laiko juostos. Tyrimas atskleidė, kad fizinio tapimo benamiu procesą nulemia keli tarpusavyje sąveikaujantys rizikos veiksniai, kurie konstruojasi iš išgyventų neigiamų įvykių ir būna veikiami neigiamos išorinės aplinkos, socialinių tinklų, šeimos struktūros ir asmeninių charakterio savybių. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad tapimo benamiu proceso pradžia įtakos turi vaikystėje buvusi nesaugi gyvenamoji aplinka, tėvų nepriežiūra, socialiniai tinklai bei santykiai šeimoje, nestabili šeimos struktūra, dėmesio ir auklėjimo stoka, paauglystėje patirta nepriežiūra ir įsitraukimas į netinkamą elgesį, kuris paveikė vėlesnius gyvenimo tarpsnius: patirtis įkalinimo įstaigose, hipotekos įsiskolinimai ir skolų turėjimas, antstoliai, nestabilūs santykiai. Kadangi visų šešių benamystę išgyvenančių asmenų tapimo benamiais istorijos yra įvairialypės ir

atviros, šioje dalyje pateikiami trys gyvenimo istorijų pasakojimai bei laiko juostos, kurie atspindi respondentų kelionę į benamystę.

2 PAV. TAPIMO BENAMIU ISTORIJS LAIKO JUOSTA (MINDAUGAS, 41 M.)

2 LENTELĖ. MINDAUGO TAPIMO BENAMIU NARATYVAS

Neigiama vaikystės ir paauglystės patirtis → nestabilūs santykiai → neigiama draugų įtaka, skyrybos → migracija po įkalinimo įstaigas	
Laiko dimensija	Įvykiai dėliojami iš praeities perspektyvos.
Pasakotojo pozicija (angl. <i>focalization</i>)	Tapimo benamiu priešasčių išryškinimas.
Socialinis kontekstas	Namų netekimas ir atsiradimas gatvėje.

Pirmasis istorijos komponentas – neigiama vaikystės ir paauglystės patirtis. Mindaugo tapimo benamiu procesas prasideda vaikystėje. Išgyventa neigiama vaikystės patirtis konstruojama per skaudžią tėčio

mirtį, mamos, išgyvenančios netekties sunkumus, nuolatinį alkoholio vartojimą, seserų neigiamą elgesį, kuris turėjo įtakos namų praradimui vaikystėje: „keturių kambarių butas <...> per seseris per motiną <...> pradėjo gert po tėvo mirties“. Praradę namus, Mindaugas kartu su mama ir seserimis persikelia gyventi pas senelius, ten išgyvena sunkias ir nesaugias gyvenimo sąlygas, patiria nepriežiūrą bei emocinę prievartą:

<...> Gyvenau be langų, kamurkėje tokioj su šeima <...> sesuo su buvo, nu, ten sugyventinis. Be langų, be nieko, kaldrom užsikloję, gyvenau. Visi gerdavo, mušdavosi, pjaudavosi. O aš mažas <...>. Gyvenau. Nu, o ką daryt. (Mindaugas, 41 m.).

Paauglystės laikotarpį Mindaugas konstruoja per sunkumus, išryškėja neigiama vaikystės patirtis: augimas nesaugioje ir neprižiūrinčioje aplinkoje, auklėjimo ir domėjimosi vaiku stoka („Pradėjau rūkyt nuo vienuolikos metų. Alkoholį pradėjau“), globos nustatymas („vienuolis, dvylikos metų. <...> mane brolis globojo“). Mindaugas, pasakodamas apie savo vaikystę, išryškina delinkventinio elgesio epizodus. Kitą, paauglystės, etapą tyrimo dalyvis praleido specializuotose mokyklose, kuriose įgijo specialybių.

Antrasis istorijos komponentas – nestabilūs santykiai. Mindaugas pasakoja, kad mokydamasis Kaune susipažįsta su mergina ir su ja sukuria šeimą („atsitiko toks dalykas, <...>. Nėščia pasidarė“). Santykiuose su pirmąja gyvenimo partnere jis išryškina patiriamus sunkumus: skausmą, nepasitikėjimą ir išdavystę. Visa tai baigiasi skyrybomis.

Žiaurūs, ir nenoriu pasakot net. Neapsakomas dalykas, kai moteris vyrą palieka tuščioj valioj. Jei palieki moterį namie ir saugot vaiką, o vyras išvažiuoja į Jonavą dirbt, o grįžta, randa mergaitę, o jos motina pas kaimyną. Tai kaip jaustis vyrui? <...> Ir buvo toks dalykas, kad jau net kantrybė baigėsi, <...>. Ir sakau: aš jau išvažiuoju. Išvažiauvau pas jos krikšto motiną į Jonavą gyvent. Nu, pernaktot <...>. Padirbu, grįžtu vakare, galvoju – reikia važiuot į kaimą. <...> uošvienę į namus įeinu: kur Jovita? Nėra. Aš per visą kaimą, o ji pas kitą ant kelių sėdi <...> muša. Tai kaip jaustis. Taip ir pasibaigė <...>. (Mindaugas, 41 m.).

Pasakodamas apie gyvenimą su pirmąja gyvenimo partnere, Mindaugas išryškina netikėtai užsimezgusius santykius su kita moterimi

(„aš su antra pradėjau, <...>“), su kuria po skyrybų su pirmąja gyvenimo partnere sukuria šeimą. Galima manyti, kad dėl išgyventos neigiamos vaikystės patirties Mindaugui sunku sėkmingai prisitaikyti gyvenime. Pasak Patterson ir kt. (2015), santykių nestabilumui ir norui dominuoti įtakos gali turėti išgyventa neigiama vaikystės socializacijos procesų pasekmė. Greitas prisirišimas ir naujų santykių pradžia siejami su nesaugiu prieraišumu vaikystėje.

Trečiasis istorijos komponentas – neigiama draugų įtaka, skyrybos. Sukurti kiti santykiai su nauja gyvenimo partnere Mindaugui taip pat buvo nesėkmingi. Respondentas pasakoja, kad sukurtos šeimos praradimą galėjo iš dalies nulemti supanti neigiama aplinka bei draugų įtaka. Vis dėlto, pasakodamas apie šeimos sukūrimą, Mindaugas pabrėžia, kad skyryboms įtakos turėjo ir antrosios gyvenimo partnerės neištikimybė bei nerūpestingumas.

<...> gyvenau, kol ji pati neišdavė su tuo pačiu. Savo vyru išsiskyriau. Saugojau vaiką, <...> o jinai baliavoja <...>. Išlipa iš takso <...> prie laiptinės nueina, rūko, bučiuojasi, šnekasi: aš tave myliu. O aš penktam aukšte balkone jau girdžiu rūkydamas. <...> Aš ramiiai <...> tąsę pasistačiau, daiktus susirinkau iš sekcijos, viso gero! (Mindaugas, 41 m.).

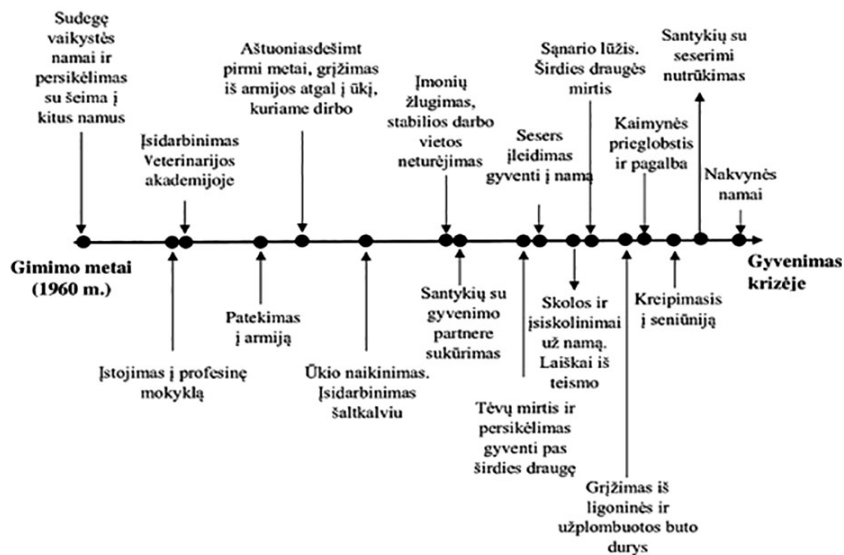
Ketvirtasis istorijos komponentas – migracija po įkalinimo įstaigas. Palikęs šeimą, Mindaugas pasakoja apsistojęs pas draugą, kuris gyveno sunkiomis sąlygomis („ten irgi, be elektros, be nieko“). Palikęs draugo namus, apsigyvena viešoje nesaugioje vietoje („po geležinkelio tiltu“) ir išitraukia į nusikalstamas veikas. Taip prasideda jo migracija po įkalinimo įstaigas.

<...> Skolelių, plėšimai, metalo vogimas iš skolelių. Viskas ir prasidėjo. Ir prasidėjo mano visas gyvenimas. Kalėjimas, kalėjimas, kalėjimas, kalėjimas, kalėjimas <...>. (Mindaugas, 41 m.).

Penktasis istorijos komponentas – patekimas į gatvę. Mindaugas pasakoja, kad, išėjęs iš įkalinimo įstaigos, apsistojo pas draugę, tačiau tai truko neilgai („Iš ten išėjau, ir pasibaigė viskas, ir likau gatvėj“).

Mindaugo tapimas benamiu buvo nuo vaikystės besiformuojantis procesas, kuris tęsėsi iki suaugystės. Respondentas tapo benamiu iš dalies dėl individualių ir struktūrinių tarpusavyje sąveikaujančių priežasčių: tai – netoleruotinas elgesys šeimoje, ankstyvas išitraukimas

į priklausomybes ir alkoholio vartojimą, skyrybos su gyvenimo partnerėmis, prasidėjęs netinkamas elgesys ir nusikalstamos veikos. Visa tai nuvedė Mindaugą į benamystę.

3 PAV. TAPIMO BENAMIU ISTORIJS LAIKO JUOSTA
(ARVYDAS, 61 M.)

3 LENTELĖ. ARVYDO TAPIMO BENAMIU NARATYVAS

Įmonių restruktūrizavimas → pagalba sėsei, būsto skolos ir konfiskavimas → nakvynės namai	
Laiko dimensija	Įvykiai dėliojami iš praeities perspektyvos.
Pasakotojo pozicija (angl. <i>focalization</i>)	Namų netekimas siejamas su noru padėti ir sesės neatsakingumu.
Socialinis kontekstas	Namų netekimas ir gyvenimas nakvynės namuose.

Pirmasis istorijos komponentas – įmonių restruktūrizavimas.

Arvydo paauglystės, ankstyvosios jaunystės ir suaugusiojo gyvenimo laikotarpis pasižymėjo atsidavimu darbinei veiklai („Baigus mokyklą profesinę, dirbau Kauno veterinarijos akademijoje“). Darbas Arvydui siejasi su stabilumu, pasitenkinimu ir saugumu, kuriuos jautė nemažą laiko tarpą, tačiau ūkio restruktūrizacija („devynis metus, ūkyje padirbau. <...> Pradėjo draskyt ir išėjau iš ūkio“), įmonių žlugimas („paskui „Silva“ bankrutavo“) pastūmėjo Arvydą (nesėkmingai) įsitraukti į darbo rinką. Kalbėdamas apie įmonių žlugimą ir darbo praradimą, Arvydas patiria menkavertiškumą, silpnėja jo ekonominė padėtis, respondentas susitelkia į rūpinimąsi savo ateitimi („eini į vieną firmą, padirbi metus laiko, bankrutuoja, nueini į kitą, vėl bankrutuoja“).

Antrasis istorijos komponentas – pagalba sėsei, būsto skolos ir konfiskavimas. Nors Arvydo konstruojamoje praeityje dominuoja darbas ir vis sunkesnis įsitraukimas į darbo rinką dėl firmų bankrotų, viena pagrindinių atsidūrimo benamystėje priežasčių Arvydas įvardija norą padėti sėsei ir jos neatsakingumą. Pradėdamas dalytis apie pagalbą sėsei, Arvydas grįžta prie vaikystės ir pasakojimą konstruoja nuo įsikėlimo į naują būstą:

<...> kai sudegė tas namas <...> šalia ten buvo kitas namas <...> ten buvo buhalterija, kai sudegė tas namas, buhalteriją ten perkėlė kitur, padarė butus <...> persikėlėm ten <...>. (Arvydas, 61 m.).

Pasakodamas apie naujuosius namus, Arvydas teigia, kad iš pradžių bute gyveno kartu su tėvais, tačiau, jų netekęs, liko gyventi vienas. Turėdamas gyvenimo partnerę, Arvydas nusprendžia persikelti pas ją, o butą, kuriame gyveno, perleidžia sėsei („Tai turėjau draugę <...> nuėjau pas ją gyvent ir savo seseriai palikau butą“). Suteikęs pagalbą sėsei, Arvydas neteko buto.

<...> iš pradžių, ji turėjo butą Lukšio gatvėj. Tai aš pasakiau jai: tu perein pas mane, vienu žodžiu, tai jie tą butą pardavė. Jie atėjo čia, dar iš pradžių mokėjo. Paskiau prisipirko visokių nereikalingų tai kompiuterių, tai vėl tai to, <...> aš pradėjau jau pykt. <...> Mėgo išgerti labai <...>. (Arvydas, 61 m.).

Neatsakingas sesers elgesys sutrikdo Arvydą ir priverčia jį suvokti sunkią savo padėtį. Galima pastebėti, kad Arvydas dėl sesers neatsakingumo jaučiasi iškaudintas ir supranta patekęs į sunkią situaciją, kurią lydi kiti nesėkmingi ir sunkūs gyvenimo įvykiai: gyvenimo draugės, pas kurią buvo apsistojęs, netektis („Mirė draugė“), akistata su seserimi dėl nemokamų skolų ir įstatymo nutarimų, laiškas su kvietimu į teismą dėl būsto skolų, pajamų skoloms padengti trūkumas ir darbe patirta trauma. Galiausiai Arvydas netenka namų – butas konfiskuojamas.

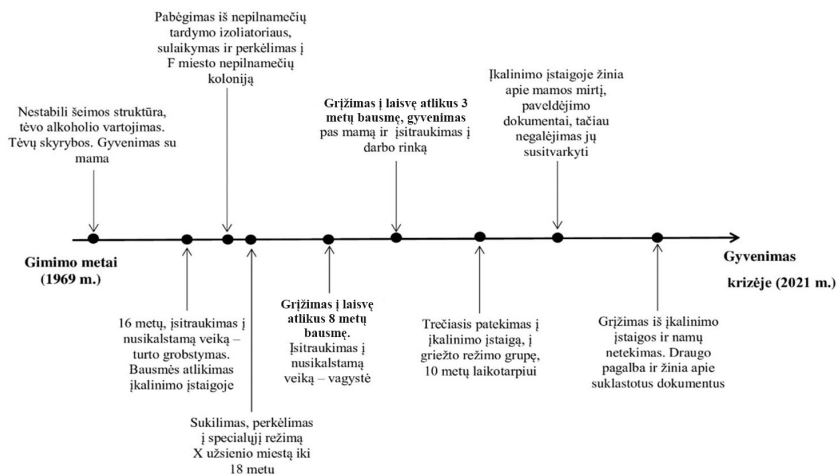
<...> ji nieko nemokėjo už nieką, viskas. Aš atvažiuodavau, tai sakydavau: kodėl tu nemoki? Sakau: aš tave išmesiu. O aš ją buvau priregistravęs su vaikais, su viskuo. Buvo trys vaikai pas ją. Tai va, išmest negalėjau, nes kitaip neleido su nepilnamečiais. <...> ji pridirbo man skolų. Atėjau paskui jau po kiek laiko iš tos draugės, žiūriu – laiškas iš teismo. <...> kad atvykti į teismą <...> dėl to buto <...>. Nuvykau, sako: per tiek laiko susimokėt turi. O aš dirbau, bet jau tokią sumą pridarė, kad šešis tūkstančius <...> sumokėt tokią sumą jau negalėjau <...> ji niekur nedirbo <...> gyveno su tokiu sugyventiniu <...> išmetė, konfiskavo tą butą <...> ji dingo visai. Aš dar, tiesa, dar dirbau, turėjau tą individualią įmonę, <...>. Dėjau trinkeles. <...>, įvyko tai, kad susilaužiau klubo sąnari. <...> nuvažiauvau į ligoninę <...> tai pusantro mėnesio pragulėjau traumatologiniame, <...> atvažiauvau, jau tam kambarį nieko nebuvo <...>. (Arvydas, 61 m.).

Grįžęs iš gydymo įstaigos, Arvydas negali patekti į savo butą („buvo užplombuotas“) ir suvokia tapęs benamis („neįeinu niekur“).

Trečiasis istorijos komponentas – gyvenimas nakvynės namuose. Netekęs buto, Arvydas sulaukia paramos ir pagalbos iš kaimynės („nuėjau pas kaimynę tokią draugę <...> pernaktodavau“). Suvokdamas situacijos sunkumą, savo silpnumą ir bejėgiškumą, vyras kreipėsi pagalbos į seniūniją („susisiečiau su seniūnija <...> padėkit“), ši nukreipė tyrimo dalyvį į nakvynės namus. Arvydo tapimo benamiu istorijos pasakojime akcentuojama, kad į krizę nuvedė sesuo.

<...> viena mirusi jau, brolis miręs. O ta, kaip paguldė į ligoninę, išėjo ji iš mano buto taip, ir po šiai dienai nežinau, nei kur randas. <...> Visai net neatsako, nenori susirišt, nereikia, nu tai ką jau, maldausiu jos. <...> Ant galo jau tiek pridirbo ji man, tai dabar, va, turiu aš kentėt vienas per tuos antstolius, tai man atskaito už visą ten. Už tą visą gerumą jos. (Arvydas, 61 m.).

Taigi, Arvydo benamystei įtakos turėjo keli tarpusavyje sąveikaujantys rizikos veiksniai: ekonominiai procesai, susiję su išskeldinimu iš nuomojamo būsto, santykių su gyvenimo drauge nutrūkimas ir netikėta trauma. Ekonominiai procesai yra susiję su statusu ir santykiais šeimoje. Žvelgiant į Arvydo pasakojimą, tai galima įvardyti kaip netoleruotiną ir neatsakingą sesers elgesį su Arvydu ir neatsakingai prižiūrėtą būstą.

4 PAV. TAPIMO BENAMIU ISTORIJS LAIKO JUOSTA (MARTYNAS, 51 M.)

4 LENTELĖ. MARTYNO TAPIMO BENAMIU NARATYVAS

Tėvų skyrybos, ryšio su tėvu trūkumas → teistumas, karjera nuo paauglystės iki suaugystės → mamos netektis su viltimi gauti palikimą → suklaidoti dokumentai, namų netekimas → gatvė	
Laiko dimensija	Įvykiai dėliojami iš praeities perspektyvos.
Pasakotojo pozicija (angl. <i>focalization</i>)	Patekimas į įkalinimo įstaigą trečią kartą.
Socialinis kontekstas	Namų praradimas.

Pirmasis istorijos komponentas – tėvų skyrybos, ryšio su tėvo trūkumas. Martynas tapimo benamiu procesą konstruoja nuo nestabilios šeimos aplinkos vaikystėje – patirtų tėvų skyrybų, akcentuoja tėčio priklausomybę nuo alkoholio, nesutarimus šeimoje, kurie turėjo neigiamos įtakos Martyno formavimuisi: dėmesio stoka, tėvų konfliktai, tėvo kaip autoriteto nebuvimas („<...> išėjo savo keliais gėrimo“, „grįžo iš Pravieniškių, jau motina su juo, kitaip jau žiūrėjosi“).

Antrasis istorijos komponentas – teistumas, karjera nuo paauglystės iki suaugystės. Nors tapimo benamiu procesą Martynas konstruoja nuo neigiamų išgyvenimų šeimoje vaikystėje, vis dėlto šis procesas pradeda aiškiai matytis, jaunuoliui sulaukus teisėto amžiaus. Martyno paauglystė ir vėlyvoji jaunystė konstruojama per įsitraukimą į delinkventinį elgesį bei patirtį įkalinimo įstaigoje. Martyno ankstyvas įsitraukimas į nusikalstamas veikas siejamas su paauglystėje patirtos įtampos mažinimu, materialinių poreikių tenkinimu ir noru būti savarankiškam („Paaugau iki šešiolikos metų <...>, papuoliau į kalėjimą“).

<...> devyniasdešimtas straipsnis buvo valdžios turto grobstymas, čia patį pirmą sykį buvo. <...> nežinojom, kad ten trenerio yra sandėlis, <...>. Ir mes ten įlindom kaip pasišildyt <...> inventorių visas sudėtas sporto, <...>. Palapinės naujos, pačiūžos naujos, kliuškos (ledo ritulio lazdos), šaškės <...>. Nu ir mes tą pasisavinom <...>. (Martynas, 51 m.).

Martyno paauglystė ir vėlyvoji jaunystė konstruojama per įsitraukimą į delinkventinį elgesį, patirtį įkalinimo įstaigoje, pabėgimą bei laisvės troškimą, kuris kainavo dar ilgesnį bausmės atlikimo laikotarpį ir įkalinimo įstaigos pakeitimą. Kitoje įkalinimo įstaigoje Martynui taip pat nestigo nuobaudų. Respondento nuolatinis maištavimas ir nuobaudos siejamos su išgyvenamu vidiniu konfliktu, kurį vyras išreiškia nepasitenkinimu ir agresija („perteisė mane ir išvežė į X užsienio miestą į spec. sustiprintą režimą“). Tačiau ir kitoje įkalinimo įstaigoje neramumai bei bandymas pasipriešinti dar pailgino bausmės atlikimo laikotarpį („Pridirbom nesąmonių“). Visas Martyno gyvenimas konstruojamas per destruktivyvų elgesį ir nusikalstamas veikas. Nors suaugystės laikotarpį Martynas sėkmingai pradėjo laisvėje, vis dėlto atliko nesusipratimu grindžiamą nusikaltimą ir grįžo į įkalinimo įstaigą. Apie netikėtą draugo

apsilankymą, kuris nulėmė tolesnį Martyno gyvenimą įkalinimo įstaigoje, tyrimo dalyvis pasakoja taip:

<...> dar vienas teistumas. <...> buvau namuose <...>. <...> žiūriu – draugas <...>. Išgėręs kaip reikalas. <...> Sako: leisk man padaryt, turiu, va, butelį, sako, jeigu nori, kartu, sako, išgeriam. <...> Jis arbatos bandyt gert ir jį pradeda kratyt jau alkoholinė epilepsija. <...> Ir stot ir aš jo nesulaikiau tuo metu. <...> Ir kaip krito ir užsigavo veidą. Aš pats nežinau, ką daryt: nei jį palikti namuose, kad jis ten kratytųsi, nei ką. Aš dar jį bandžiau kažkaip tai gaivinti. <...> Paskambinau greitojai, sako: mes be policijos nevažiuosim. <...> atvažiavo greitoji, o jau jisai miręs buvo tuo metu. Ir jis kada kritęs, jisai susidaužęs šičia veidą, viską. Ir man paskui ekspertizė perša, kad aš jam dvidešimt du smūgius sudavęs. <...> Ir man tokiu būdu, kad jisai pas mane mirė, man duoda dešimt metų kalėjimo griežto režimo sėdėt... <...> rankom surištomis, nori ar nenori, reikia sėdėt. <...> dantis sukandęs, nu ką daryt, atbuvau <...>. (Martynas, 51 m.).

Trečiasis istorijos komponentas – mamos netektis ir viltis gauti palikimą. Ilgas Martyno bausmės atlikimas įkalinimo įstaigoje trečią kartą yra lydimas neigiamų pasekmių – motinos mirties. Martynas pasakoja, kad, išgirdęs žinią apie mamos mirtį, jaučiasi bejėgis ir suvaržytas; tai siejasi su paramos, pagalbos ir saugumo, kurių sulauktų grįžęs iš įkalinimo įstaigos trečią kartą, netekimu. Pasak Martyno, po mamos netekties į įkalinimo įstaigą gauna laišką, kuriame rašoma apie turto palikimą. Tačiau būdamas įkalinimo įstaigoje Martynas negalėjo susitvarkyti paveldėjimo dokumentų („kaip susitvarkyt, sakau, jeigu, sakau, manęs neišleidžia iš niekur. Ką aš ten, sakau, kalėjime, tvarkysiu? Ką ten jie kalėjime – nieko!“).

Ketvirtasis istorijos komponentas – suklastoti dokumentai, namų netekimas. Atlikęs trečią bausmę įkalinimo įstaigoje, laisvėje Martynas susiduria su nemalonia jo laukiančia realybe – netenka savo buto. Anot respondento, vidinę sumaištį pamačius pasikeitusių savų namų vaizdą slopina sutiktas vaikystės draugas, kuris suteikia pagalbą („draugą sutinku. <...> kelias dienas pas jį dar prisiglaudžiau“). Martynas pasakoja, kad siekia išsiaiškinti savo namų netekimo priežastis ir stoja į akistatą su naujuoju namų šeimininku, kuris pateikia buto nuosavybės

teisę įrodančius dokumentus, kurie, pasak tyrimo dalyvio, buvo suklas-toti. Tai privertė Martyną suvokti, kad prarado namus ir tapo benamis.

<...> paskui po tų kelių dienų sutinku tuos, kurie jau jie ten gyvena tam bute nupirkę. <...> jie iš pradžių gal nežinojo, kad aš ten šeimininkas to buto. <...> Sako, aš čia nusipirkau. <...> pateikė tokius faktus ten kažkokio tai x žmogaus <...> ten ji persirašiusi tą butą. O tai kaip ji, sakau, man tai niekas, nei giminė, tai kaip ji galėjo persirašyti tą butą? Vienu žodžiu, padirbo doku-mentus. <...> Nebeturėjau kur gyventi išvis <...>. (Martynas, 51 m.).

Taigi galima pažymėti, kad Martyno tapimo benamiu procesas prasideda paauglystėje, respondentas nuolat patenka į įkalinimo įstai-gas, būna po jas kilnojamas. Tyrimo dalyvio benamystę nulėmė keli tarpusavyje persipynę individualūs ir struktūriniai rizikos veiksniai. Pirmiausia įvardijamas trečias pateikimas į įkalinimo įstaigą ir santykių su mama nutrūkimas. Išėjimas iš įkalinimo įstaigos yra susijęs su būsto rinkos procesais ir suklas-totais dokumentais. Viso šio proceso rezulta-tas – Martyno benamystė.

Apibendrinant visų trijų tyrimo dalyvių tapimo benamiais istorijas galima pažymėti, kad jos formuojasi laipsniškai ir prasideda skirtingais gyvenimo laikotarpiais. Kiekviena istorija atskleidė skirtingus tapimo benamiu rizikos veiksnius, kurie tarpusavyje sąveikavo. Vis dėlto duo-menų analizė parodė, kad kiekvieno tyrimo dalyvio gyvenimo istorijoje būta ir kitų problemų, kurios taip pat turėjo įtakos jų tapimui benamiais. Galima teigti, kad visų tyrimų dalyvių paskutinis kelio į benamystę eta-pas yra visiškas santykių su šeima bei artimaisiais nutrūkimas, nes visi šie tyrimo dalyviai pateko arba į gatvę, arba į nakvynės namus.

„AŠ“ TAPATUMO SOCIALINIS KONSTRAVIMAS BENAMYSTĖJE:
„STENGIUOSI NERODYTI, KAD AŠ – BENAMIS“

Tyrimo dalyviai, konstruodami savo tapatumą, pabrėžia keturias tapa-tybės reikšmes, kurios sudaro tapatumo istorijos reikšmę: tai – ankstesnė tapatybė, dabartinė tapatybė, jaučiama menkesnė savivertė ir būsima tapatybė. Tyrimo metu dalyvių gyvenimo istorijų pasakojimai leido pa-matyti jų unikalų gyvenimo kelią nuo praeities, įvardijant jos teigiamus

gyvenimo įvykius, išryškinant didžiavimąsi ankstesniu gyvenimu, kuris turėjo įtakos tapatybei formuotis. Minėti pasakojimai apima ir dabartį, kuri buvo konstruojama per neigiamą savęs sampratą – silpnumą, bejėgiškumą ir benamio statuso nepriėmimą, tačiau perteikiant ir teigiamą savęs sampratą benamystėje – pabrėžiant teigiamus savo bruožus. Būsimą tapatybę konstruojama per norus, viltis ir svajones. Analizuojant tyrimo duomenis buvo pateikta tyrimo dalyvių jaučiama tapatybė kaip subjektyvi savęs samprata.

5 LENTELĖ. „AŠ“ TAPATUMO ISTORIJOS NARATYVAS

Didžiavimasis ankstesne tapatybe → tapatumo suvokimas benamystėje → socialinis sprendimas diskomforto ir marginalumo aspektu → rekonstruota savasties samprata	
Laiko dimensija	Įvykiai plėtojami pagal laikiskumą.
Pasakotojo pozicija (angl. <i>focalization</i>)	Dėmesys sutelkiamas į tapatybės pokyčius tapus benamiu.
Socialinis kontekstas	Pabrėžiamas tapatybės konstravimo išskirtinumas.

Pirmasis istorijos komponentas – didžiavimasis ankstesne tapatybe. Ankstesnis „aš“, pasak Boydell ir kt. (2000), apibrėžiamas dviem lygmenimis: tai – nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimas su ribotomis galimybėmis ir psichologinis poveikis, susijęs su tapatumo jausmo praradimu.

Egidijus, konstruodamas savo ankstesnę tapatybę, išryškina turėtą materialinį turtą („Ir butas buvo, ir mašiną naują nusipirkau“), kuris teikė padidžiavimą ir aukštesnę savivertę. Arvydas, konstruodamas savo ankstesnę tapatybę, pabrėžia darbo svarbą, tačiau leidžia suprasti, kad ilgainiui jo situacija blogėjo.

Pastoviai būdavo darbas. <...> Nedirbdavau, pavyzdžiui, atostogos būdavo, tai jau man atrodo, kad viskas jau. Nueini į darbą, jau kažkaip atsipalaiduoji, jau žinai, kad savo, ką daryt ir viską. Sau dirbi. <...> Jaunystėj buvo sėkminga, o paskui po biškį jau blogyn. Jau vidury amžiaus kai būvau, jau trisdešimt jau <...>. (Arvydas, 61 m.).

Vytautas ankstesnį savo tapatumą konstruoja reflektuodamas ir akcentuodamas didžiavimąsi kariuomenėje eitomis pareigomis ir atliktais darbais („Armijoje <...> O, ten buvo geras gyvenimas“). Mindaugas ankstesnę savo tapatybę apibrėžia kaip laisvą, nepriklausomą („buvau pačiam žydėjime, diskotekos, vakarėliai, merginos, tusai, viskas, buvo faina“). Martynas ankstesnį savo tapatumą konstruoja per prisiminimus apie išgyventą kasdienybę su vidiniu skausmu.

<...> būdavo, ten atėjai namo ar ten po darbo, ar ten išsikaltęs su draugais gatvėje, pietai padaryti. Televizorių įsijungei, viskas, tau nereikia nieko, nei mokėt už tą, nieko. Valgyt padaryta, motina nupirkus. <...> viduj nu skausmas stovi. (Martynas, 51 m.).

Panašiai kaip ir Martynas, Edgaras, konstruodamas ankstesnę savo tapatybę, taip pat apibrėžia turėtą visavertį gyvenimą, atliktus darbus, šeimą („<...> Turėjau ir tėvus, viskas gerai, nu normaliai, nu patikėkit manim. Man visko užteko <...>“).

Antrasis istorijos komponentas – tapatumo suvokimas benamystėje. Dabartinio savo „aš“ suvokimą tyrimo dalyviai konstravo remdamiesi keliais veiksniais: teigiama savęs samprata, silpnumu ir bejėgiškumu, benamio statuso priėmimu.

Arvydas savo tapatumo su benamyste nesieja, konstruoja teigiamą požiūrį į save, išryškindamas darbštumą, sąžiningumą ir kitas savybes, tačiau matyti, kad viską sieja su amžiumi („Ramus. Dirbantis. <...> Sensti <...> jau sveikata ne ta“). Egidijus ir Vytautas, konstruodami dabartinio „aš“ tapatumą, taip pat pabrėžia teigiamas savybes: savarankiškumą, atsakingumą ir nepriklausomybę. Vis dėlto Egidijaus pasakojime matyti ir vidinis krizės išgyvenimas.

Ramaus būdo, netriukšmaujantis, nesiginčiju. Degradavęs elementas! <...> Aš kitą kartą einu, va, per miestą, tai pasižiūriu į žmones ir galvoju: o laimingi žmonės, turi, kur gyvent. <...>. (Egidijus, 65 m.).

Neinu vogt, nieko nedarau į kalėjimą nepapuočiau, išmaldos neprašau <...> man užtenka visko. <...> Neprašinėju: „Duok man ten cigarečių, duok to“ – aš pats savo turiu, nusiperku <...>. (Vytautas, 61 m.).

Vytautas, išgyvendamas benamystę, siekia išlaikyti tvarkingą išvaizdą bei švarią aprangą, dėl tvarkingo įvaizdžio sulaukia teigiamos visuomenės nuomonės („neapsivėlęs, gražiai apsirengęs, nu tai sako – ne pijokas“). Mindaugas, konstruodamas dabartinį savo tapatumą, prilygina save benamiui („bomžas“). Mindaugo patiriamas vidinis sunkumas per turimą negalią („Esu toks, koks esu, va, invalidas“). Vis dėlto pastebėta, kad šis tyrimo dalyvis, nors ir priėmęs benamio statusą, save apibūdina teigiamai („Ne mušeika. Nesišodžiauju. Nesikeiksmauju“) ir visuomenėje siekia palaikyti teigiamą požiūrį į save („apsirengęs, nesmirdi, apsiskutęs, apsiprausęs“). Nors Mindaugas save apibūdina teigiamais būdvardžiais, jo konstruojamas dabartinis tapatumas remiasi vyriškumo idealais. Tai glaudžiai siejasi su demonstruojamu kompensaciniu vyriškumu kaip hegemoninio vyriškumo išryškinimu. Pasak Dej (2018), kompensacinis vyriškumas pasireiškia per fizinę jėgą, dominavimą, kitam priskiriamą pavaldumą.

<...> kol manęs niekas neužkabina. Esu geras. Nelendu ten, kur nereikia, kai nosies, kaip sakant, savo nekiša. Tyliu ramiai, klausau, ką kitas šneka, tegul šneka. Tik tai tegul manęs nepriliečia, ir bus ramu. Jeigu tiktai prilies kas nors, pasakys, tada aš jau atsistosiu <...>. (Mindaugas, 41 m.).

Edgaras savo dabarties tapatumą konstruoja taip: atviras, nieko neslepia, jaučiasi silpnas ir bejėgis („Dabar jaučiuosi kaip nusilpęs“), kovoja su kiekvienos dienos sunkumais išgyvendamas benamystę.

Edgaras, nors ir priskiria save benamių kategorijai, siekia to neparodyti aplinkiniams. Savo kaip benamio tapatybės slėpimas gali būti susijęs su savivertės, savigarbos ir orumo jausmo palaikymu (Perese, 2007).

<...> Bet aš stengiuosi nerodyti, kad aš – benamis. Aš vis tiek apsitvarkau, apsižiūriu, kad išmaudau ir panašiai, švariau, kad niekam nekiltų į akis: o apaugęs, ar čia kailiniai, ar striukė suplėšyta. Ne, aš stengiuosi, kad nepagalvotų kiti žmonės, kuo aš kvėpuoju, ką aš veikiu ir panašiai. (Edgaras, 51 m.).

Visuomenė yra linkusi kaltinti vargšus žmones dėl jų sunkios socialinės ir ekonominės padėties ir kartu priskiria jiems neigiamas etiketes, kurios perteikia nuvertėjusio, sugadinto ir ydingo asmens sampratą.

Edgaras visuomenėje matomas kaip žmogus, kuris neturi namų, ir gauna *bandito, gangsterio, valkatos, benamio* etiketes. Mindaugas tvirtina, kad ne visi visuomenės nariai neigiamai apibibrėžia asmenis, kurie neturi namų. Kalbėdamas apie neigiamą visuomenės nuomonę, Edgaras teigia, kad išgirsti žodžiai („išskaudina – tai yra faktas“) išryškina gynybą nuo patiriamos stigmos („atsisuki kartais ir pasakai: tai padėk man, tam benamiui“).

Trečiasis istorijos komponentas – nuvertėjimas ir kova su socialiniu diskomfortu bei marginalumu. Dėl nuskurdusių socialinės paramos tinklų daugeliui benamių praktinė ir emocinė parama yra labai ribota, todėl socialinė izoliacija ir susvetimėjimas nėra retas reiškinys. Tyrimo dalyviai kalbėjo apie savęs nuvertinimą ir benamystės patirtį vadina asmenine krize. Pasak Boydell ir kt. (2000), marginalumą benamiai sprendžia vartodami alkoholį ir kitas priklausomybę sukeliančias medžiagas.

Egidijus savęs nuvertinimą perteikia taip: „aš tai niekad gyvenime negalvojau, kaip anksčiau gyvenau ir kad atsidursiu tokioje padėty“. Nors jis teigia, kad alkoholiu nepiktnaudžiaudavo, vis dėlto benamystėje alkoholio vartojimą įvardija kaip priemonę sveikatai palaikyti („organizmą taip retkarčiais pradezinfekuoji“). Arvydas, kaip ir Egidijus, taip reflektuoja tapimą benamiu: „Niekad negalvojau, kad taip papulsiu“, tačiau savęs nuvertinimą nupasakoja minėdamas patirtą stresą ir mintis apie priklausomybę nuo alkoholio („Bet galvojau, kad jau prasigersiu, <...> buvo stresas“). Mindaugas dalijasi, kad jo savivertė ėmė menkti dar paauglystėje:

<...> vienuolikos metų pablogėjau, pradėjau rūkyti, pradėjau paskui jau nuo keturiolikos gerti. <...> internatai, mokyklos ten visokios, kalėjimai, nu va. Iki keturiasdešimt vienu metų buvau blogas vaikas <...>. Ir va, atsidūriau gatvėje. (Mindaugas, 41 m.).

Būdą spręsti benamystės marginalumo ir socialinio diskomforto problemas tyrimo dalyviai Edgaras ir Mindaugas konstruoja per alkoholio vartojimą kaip priemonę, kuri padeda ištvirti benamystės sukeliamus sunkumus:

<...> kaip liūdna būna, gal biškį kokią čerkutę įkalu. <...> apima liūdesys <...> (Mindaugas, 41 m.).

Alkoholio vartojimas vien dėl to, kad man lengviau būtų. Apsiraminu, save raminu. Ir kad galėčiau ramiai pamiegoti. Nes jeigu skauda ar danti, ar koją kokią, tai kankiniesi <...>. (Edgaras, 51 m.).

Kalbėdamas apie savęs nuvertinimą, Martynas teigia, kad gana ilgą laiką nevartojo alkoholio, gyveno švarų ir blaivų gyvenimą, kol tapo benamiu. Kaip priežastį vartoti alkoholį jis įvardija kylančias neigiamas mintis, kurios turi neigiamos įtakos poilsiui. Nors Martynas siekia išryškinti valią atsisakyti vartoti alkoholį, patiriamas nuovargis benamystėje sukelia norą jį vartoti:

<...> Septyniolika metų aš nevartojęs. <...> Sustabdė kalėjimas ir, kada grįžau, irgi daug negėriau, šešis metus. Nu, bet užsikabinau, kai jau daugiau į laisvę atėjau, užsikabinau <...>. Padarai, kad nusiramint. <...> nurašina degtinė <...>. (Martynas, 51 m.).

Ketvirtasis istorijos komponentas – rekonstruota savasties samprata. Tyrimo dalyviai konstravo savo būsimą tapatybę, susitelkdami į individualius gebėjimus, svajones, norus bei viltis.

Būsimą savo tapatybę Egidijus konstruoja per norus („susirast kokią moterį“) ir viltis („galvoju, kad, va, laimėsiu aukso puodą, tada jau gyvenimas pasikeis“). Arvydas būsimos savo tapatybės transformacijas konstruoja išreiškdamas pasipriešinimą („Nieko nekeisčiau, ai kaip yra, taip ir gerai. Jau nusibodo galvojimai“). Vis dėlto ateities planai yra siejami su galėjimu ir toliau dirbti, turėti stiprią sveikatą („Dabar tik pagrinde dirbt, kol sveikata leidžia, ir viskas daugiau“). Vytautas būsimą savo tapatumą konstravimą vertina pasyviai ir svajoja, kad greičiau pasibaigtų karantinas ir galėtų pajusti laisvę („Dabar laukiu, kada baigsis tas karantinas <...>“).

Konstruodami būsimą savo tapatumą, Mindaugas ir Edgaras išreiškia poreikį grįžti iš užribio į ankstesnį tapatumą („norėčiau sugrįžti į šeimą“). Būsimo tapatumo samprata išryškina naują gyvenimo etapą:

<...> Kad pakilti iš to liūno viso. Pakilt į dienos šviesą, pradėt gyvenimą iš naujo. Nors ir vienam, susirast darbą, susirast, kur gyvent. Pradėt

kažką, iš pamatų kelti į dienos šviesą. Kad būtų viskas, kaip buvo gal kažkada anksčiau <...>. Kaip normalūs žmonės gyvena. Taip norisi ir man gyvent. (Mindaugas, 41 m.).

Tą, kuri anksčiau gyvenau, be nusikaltimų. Su namais, su mergina, antra puse, su vaikais... <...> (Edgaras, 51 m.).

Martyno ateities planai – įsikelti į socialinį būstą („eilėje trys šimtai keturiasdešimt šeštas“), susirasti darbą, kuris padėtų užsitikrinti pastovias pajamas siekiant sėkmingai integruotis į visuomenę. Tačiau, kaip ir kiekvienas tyrimo dalyvis, Martynas ateities planus bei norus sieja su nuosava gyvenamąja vieta („<...> kiekvienas nori gyvenamos vietos savo pastovios turėt <...>“).

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo dalyviai skirtingai konstravo savo „aš“ tapatybės istoriją. Konstruojant ankstesnį „aš“ tapatumą išryškinama buvusi tapatybė, susijusi su tuo, kas buvo daroma, eitomis pareigomis, laisve ir nepriklausomybe, visaverčiu gyvenimu, kuris užtikrino teigiamą savęs vertinimą, turėjo įtakos asmeninei savivertei ir savigarbai. Dabartinio „aš“ tapatumo konstravimas rėmėsi išgyvenama patirtimi benamystėje. Vis dėlto pastebima, kad tyrimo dalyviai, nors ir priima benamio statusą, stengiasi išlaikyti teigiamą požiūrį į save, pabrėždami turimas teigiamas asmenines savybes. Konstruojant būsimą tapatybę atsisleidę norai, viltys ir svajonės, o ryškiausiu akcentu tyrimo dalyvių naratyvuose tampa bazinių poreikių tenkinimas, ypač savų namų turėjimas.

IŠVADOS

Tapimas benamiu yra ilgą laiką besiformuojantis ir dinamiškas procesas. Pagrindiniai gyvenimo įvykiai, nulėmę vyrų tapimą benamiais: vaikystėje patirta tėvų nepriežiūra, nesaugi gyvenamoji aplinka, nestabili šeimos struktūra bei santykiai šeimoje, dėmesio ir auklėjimo stoka, paauglystėje patirta nepriežiūra ir įsitraukimas į netinkamas elgsenas.

Tapimas benamiu yra glaudžiai susijęs ir su tapatybės pokyčiais. Benamystę išgyvenantys vyrai, konstruodami ankstesnę savęs sampratą, išryškina didžiavimąsi ankstesne tapatybe dėl materialinių daiktų,

eitų pareigų ir visaverčio gyvenimo. Tyrimo dalyvių dabartinės savęs sampratos konstravimas buvo dvejopas. Vieni savęs sampratą benamystėje perteikė išryškindami teigiamas savybes ir teigiamą požiūrį į save, pabrėždami tvarkingos išvaizdos svarbą ir nepriimdami benamio tapatybės, taip siekdami išsaugoti savivertę ir savigarbą. Kiti tyrimo dalyviai save benamystėje suvokė kaip silpnus ir bejėgius, išgyveno stigmą ir priėmė benamio tapatybę. Būsima respondentų tapatybė buvo konstruojama susitelkiant į viltis, norus ir svajones.

LITERATŪRA

1. Anderson, I. (2001). *Pathways through homelessness: Towards a dynamic analysis*. Paper presented at Urban Frontiers Program, University of Western Sydney, Sydney. http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/elibrary/Anderson_Pathways-Homeless_.pdf
2. Belcher, J. R., ir DeForge, B. R. (2012). Social stigma and homelessness: The limits of social change. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(8), 929–946. <https://doi.org/doi:10.1080/10911359.2012.707941>
3. Berger, P. L., ir Luckmann, T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
4. Bitinas, B., Rupšienė, L., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
5. Boydell, K. M., Goering, P., ir Morrell-Bellai, T. L. (2000). Narratives of identity: Re-presentation of self in people who are homeless. *Qualitative Health Research*, 10(1), 26–38. <https://doi.org/doi:10.1177/104973200129118228>
6. Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5th ed.). London: Oxford University Press.
7. Chamberlain, C., ir Johnson, G. (2013). Pathways into adult homelessness. *Journal of Sociology*, 49(1), 60–77. <https://doi.org/doi:10.1177/1440783311422458>
8. Clandinin, D. J., ir Connelly, F. M. (2000). *Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research*. San Francisco: Jossey-Bass.
9. Clapham, D. (2003). Pathways approaches to homelessness research. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13(2), 119–127. doi:10.1002/casp.717
10. Dej, E. (2018). When a man's home isn't a castle: Hegemonic masculinity among men experiencing homelessness and mental illness. In J. M. Kilty

- ir E. Dej (Eds.), *Containing madness. Gender and 'psy' in institutional contexts* (pp. 215–239). Cham: Palgrave Macmillan.
11. Fowler, P. J., Hovmand, P. S., Marcal, K. E., ir Das, S. (2019). Solving homelessness from a complex systems perspective: Insights for prevention responses. *Annual Review of Public Health*, 40, 465–486. doi:10.1146/annurev-publhealth-040617-013553
 12. Fry, C. E., Langley, K., ir Shelton, K. H. (2017). A systematic review of cognitive functioning among young people who have experienced homelessness, foster care, or poverty. *Child Neuropsychology*, 23(8), 907–934. <https://doi.org/doi:10.1080/09297049.2016.1207758>
 13. Gončiarova, N., ir Ivanauskienė, V. (2015). *Vyrų benamystė nakvynės namuose ir gatvėje: vilties išgyventi konstravimo naratyvai* [magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas]. <https://hdl.handle.net/20.500.12259/120636>
 14. Hastings, C. (2020). Homelessness and critical realism: A search for richer explanations. *Housing Studies*, 36(5), 1–21. doi:10.1080/02673037.2020.1729960
 15. Itulua-Abumere, F. (2013). Understanding men and masculinity in modern society. *Open Journal of Social Science Research*, 1(2), 42–45. <https://doi.org/doi:10.12966/ojsr.05.05.2013>
 16. Johnson, G., Scutella, R., Tseng, Y. P., ir Wood, G. (2019). How do housing and labour markets affect individual homelessness? *Housing Studies*, 34(7), 1089–1116. doi:10.1080/02673037.2018.1520819
 17. Kostiaainen, E. (2015). Pathways through homelessness in Helsinki. *European Journal of Homelessness*, 9(2), 63–86. European Observatory on Homelessness.
 18. Mabhala, M. A., Yohannes, A., ir Griffith, M. (2017). Social conditions of becoming homelessness: Qualitative analysis of life stories of homeless peoples. *International Journal for Equity in Health*, 16(150), 1–16. <https://doi.org/10.1186/s12939-017-0646-3>
 19. Mayock, P., O'Sullivan, E., ir Corr, M. L. (2011). Young people exiting homelessness: An exploration of process, meaning and definition. *Housing Studies*, 26(6), 803–826. doi:10.1080/02673037.2011.593131
 20. Malinauskas, G., ir Mozerytė, M. (2011). Paauglių išgyvenimai tėvams dirbant užsienyje: naratyvinis reiškinių suvokimo būdas. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas = Culture and Society: Journal of Social Research*, 2(1).
 21. McCarthy, L. (2013). Homelessness and identity: A critical review of the literature and theory. *People, Place and Policy Online*, 7(1), 46–58. doi:10.3351/ppp.0007.0001.0004
 22. McCulloch, D. C. (2015). *Analysing understandings of 'rough sleeping': Managing, becoming and being homeless* [Doctoral dissertation, The Open University]. <https://doi.org/10.21954/ou.ro.0000b26a>

23. Osborne, R. E. (2002). “I may be homeless, but I’m not helpless”: The costs and benefits of identifying with homelessness. *Self and Identity*, 1(1), 43–52. doi:10.1080/152988602317232795
24. Parker, J., Reitzes, D. C., ir Ruel, E. E. (2016). Preserving and protecting well-being among homeless men. *Sociological Perspectives*, 59(1), 201–218. doi:10.1177/0731121415591096
25. Parsell, C. (2018). *The homeless person in contemporary society*. London: Routledge.
26. Partis, M. (2003). Hope in homeless people: A phenomenological study. *Primary Health Care Research and Development*, 4, 9–19. doi:10.1191/1463423603pc118oa
27. Patterson, M. L., Moniruzzaman, A., ir Somers, J. M. (2015). History of foster care among homeless adults with mental illness in Vancouver, British Columbia: A precursor to trajectories of risk. *BMC Psychiatry*, 15(1), 32. <https://doi.org/doi:10.1186/s12888-015-0411-3>
28. Perese, E. F. (2007). Stigma, poverty, and victimization: Roadblocks to recovery for individuals with severe mental illness. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 13(5), 285–295. doi:10.1177/1078390307307830
29. Peressini, T. (2009). Pathways into homelessness: Testing the heterogeneity hypothesis. In J. D. Hulchansi, P. Campsie, S. B. Y. Chau, S. W. Hwang ir E. Paradis (Eds.), *Finding home: Policy options for addressing homelessness in Canada* (eBook) (pp. 1–17). Toronto: Cities Centre Press, University of Toronto. <https://www.homelesshub.ca/resource/finding-home-policy-options-addressing-homelessness-canada>
30. Pleace, N. (2016). Researching homelessness in Europe: Theoretical perspectives. *European Journal of Homelessness*, 10(3), 19–44. European Observatory on Homelessness.
31. Preece, J., ir Garratt, E. (2020). Living through continuous displacement: Resisting homeless identities and remaking precarious lives. *Geoforum*, 116, 140–148. doi:10.1016/j.geoforum.2020.08.008
32. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija* (p. 147). Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
33. Somerville, P. (1992). Homelessness and the meaning of home: Rooflessness or rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research*, 16(4), 529–539. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2427.1992.tb00194.x>
34. Somerville, P. (2013). Understanding homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30(4), 384–415. doi:10.1080/14036096.2012.756096
35. Tatum, B. D. (2000). The complexity of identity: “Who am I?”. *Readings for Diversity and Social Justice*, 2, 5–8.

36. Thiagarajan, A., Bhattacharya, S., ir Kaushal, K. (2018). Homelessness: An emerging threat. *Inform*, 5(2), 18–20. <https://doi.org/10.24321/2455.9199.201808>
37. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.

DOVILĖ ZOVĖ

KAUNAS CITY SOCIAL SERVICES CENTRE, LITHUANIA

“THIS IS HOW MY LIFE ENDED”: RECONSTRUCTED LIFE NARRATIVES OF MEN EXPERIENCING HOMELESSNESS IN THE CONTEXT OF SOCIAL WORK PRACTICE

SUMMARY

The article presents a qualitative study that analyses the construction of the social process of becoming homeless, based on the subjective experiences of those experiencing homelessness. Becoming homeless is a long-term and dynamic process that is identified at different age stages and is constructed based on individual lived life events and is closely related to identity changes. Men experiencing homelessness construct a subjectively reflective identity path based on the dimension of temporality, defining events that have influenced their sense of identity at different stages of their lives. Research participants constructed the history of their identity “I” in different ways. In the construction of the identity of the past “I”, identities are highlighted in relation to actions taken, occupied positions, freedom, independence, and having a fulfilling life, which ensured a positive self-evaluation, had an impact on personal self-worth and self-esteem. The construction of the identity of the present “I” was based on the lived experience of homelessness. However, it is noticeable that even when accepting the homeless status, the research participants try to maintain a positive attitude towards themselves by highlighting their positive personal qualities and functioning. Desires, hopes and dreams emerged in the construction of the future identity, and the most prominent emphasis in the narratives of the research participants is the satisfaction of basic needs, especially highlighting the ownership of one’s own home.

Keywords: *homelessness, homeless person, social identity, stereotypes, social construction, life story, narrative.*